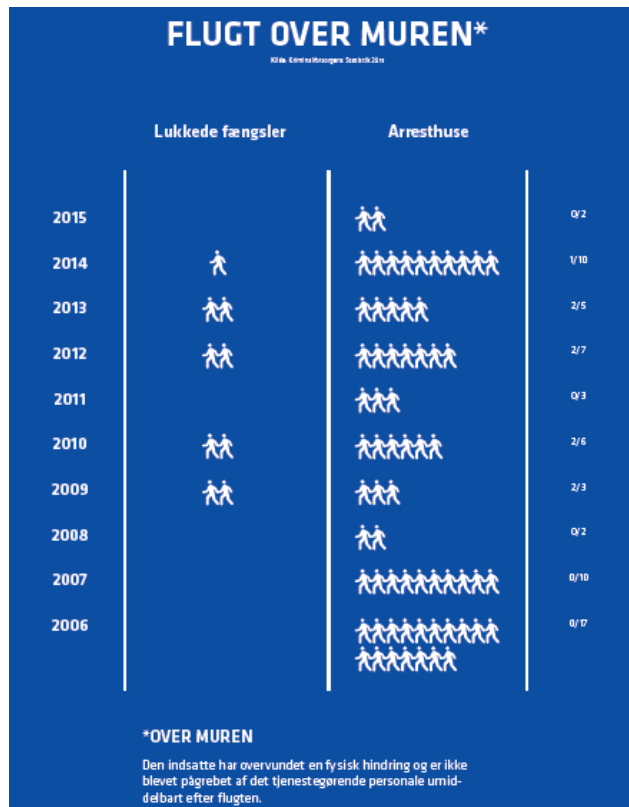

FLUGT

Fængslets opgave er at overtage den fulde bestemmelsesret over et menneskes fysiske placering og i høj grad bestemme over hans dagligdag. Det sker gennem regler, overvågning og kontrol. Frihedsberøvelse er derfor et særdeles omfattende indgreb i et menneskes personlige frihed. Hvis sikkerheden øges for f.eks. at forhindre flugt, bliver straffen tilsvarende hårdere, ikke bare fysisk, men også mentalt. Fængselsstraf er en hjørnesten i retsstatens måde at sikre retfærdighed, men hvordan finder vi balancen mellem samfundets retsfølelse og den dømtes mulighed for at afsone med den mentale sundhed i behold?

STATSFÆNGSLET I HORSENS

Statsfængslet i Horsens åbnede i 1853 og var i brug indtil 2006. Fængselsbygningernes arkitektur og indretning havde bl.a. til formål at hindre flugt. Alligevel har mange fanger forsøgt på eller haft held med at flygte – eller som det hedder i fængselsprog: at undvige "over muren". Der findes ingen samlet opgørelse over, hvor mange fanger, der flygtede fra Horsens. Den første fange flygtede en måned og to dage efter fængslets åbning og den sidste i 1998. Derudover var der mange andre – og de flygtede på et utal af måder.

Statsfængslet i Horsens, 1990.

Fængselsinspektør Jørgen Bang om Statsfængslet i Horsens, 2003:

- Fængslets grund omgivet af trådhegn, 2m. højt og 1460m. langt.
- Fængslets hovedbygning omgivet af ringmur, 5-7m. høj og 650 m. lang.
- Hovedbygningen er på 20.000m², fordelt på 4 etager.
- Fængslet er sikret med Tv-overvågning og bevægealamer.

MANGE FLUGTE I 1980'ERNE

I begyndelsen af 1980'erne steg antallet af fangeflugte fra Statsfængslet i Horsens. I årene 1981 til 1983 flygtede 12 fanger, hvilket gav fængslet øgenavnet "Det mest utætte fængsel" i Danmark. Sikkerheden i fængslet blev endda diskuteret i Horsens byråd, for det var klart, at noget skulle gøres. Men mens diskussionen kørte, flygtede endnu 11 fanger i 1984. Herefter blev der, samme år, opsat 200 meter NATO-tråd på den østlige ringmur og dele af den nordlige ringmur.

NATO-tråd sættes på den østlige ringmur, 1984.

"Vicefængselsinspektør Jørgen Bang, konservativt medlem af byrådet, kunne for et par uger siden berette, at man godt kunne sikre Horsens Statsfængsel 100 procent mod flugt, men det ønskede ingen. Det ville skabe et uudholdeligt klima både for de indsatte og de ansatte, sagde han."

Horsens Folkeblad, 1983

HJEMMELAVEDE FLUGTREDSKABER

Ofte skulle fangerne bruge en stige, et reb eller andet for at flygte. Derfor var de nødt til at være kreative og lave flugtrekskaber af de materialer, der var til rådighed. Tov lavet af lagner er velkendte, men der blev også brugt viskestykker, håndklæder, postsække, arbejdsbukser, tæpper, pakkesnor og ledninger. Stigerne er meget forskellige. De er blevet lavet af f.eks. billedlister, sengebundslameller, kosteskafter, bordben, skruetvinger, vandrør, ildragere, knagerækker og skuffehåndtag, samt rør og vægge fra toiletbåse.

Detalje af reb lavet af nylonnor og stige lavet af rør fra toiletbåse, brugt til flugtforsøg, 2001.

"Når man er i et fængsel, så har man ikke så mange ting at gøre med som udenfor, det vil sige, at man bruger det, man har. Og det kan være alle mulige mærkelige ting fra et snørrebånd til en clips, der går hen og bliver et emne i et flugtrekskab."

Flemming, fange, 2017

HVORDAN, HVORFRA OG HVORNÅR?

De fleste fanger, der flygtede "over muren" fra Statsfængslet i Horsens, kom over ringmuren ved hjælp af et reb eller en stige. Alle sider af ringmuren blev brugt som flugtrute, men den østlige ringmur var mest benyttet, da den ligger tæt på hovedbygningen og ikke er så høj. De fleste flygtede på helligdage, i weekender og om mandagen. Dage med tåge, tæt regn eller snevejr var også populære, da de gav dårlig sigtbarhed og dermed et naturligt skjul for fangerne. Og fangerne flygtede oftest i tidsrummet fra sidst på aftenen til tidligt om morgenen.

TEMA: FLUGT

Den østlige ringmur, set fra nord, 2014.

”Lørdag aften forsøgte fem fanger på Horsens Statsfængsel at flygte på helt klassisk vis med oversavet tremme, reb af lagner og hjemmegjort stige. Flugten mislykkedes.”

Horsens Folkeblad, 2001

HVORFOR?

Fangerne flygtede af mange forskellige grunde. Ofte ville fangerne ud til deres familier for at være til stede ved særlige begivenheder som f.eks. en fødsel eller en begravelse. Eller bare have mulighed for at være sammen med sin familie under normale forhold. En anden grund kunne være at bevise noget over for sig selv, andre fanger eller fængselspersonalet og opretholde et image. Eller at have noget at holde tankerne i gang med og få tiden til at gå. Og endelig, for at citere fangen Flemming, er der den helt oplagte grund: ”Fordi jeg ku”.

”De fjerner jo ikke min frihedstrang eller forhindrer mig i at tænke på at stikke af ved at sætte mig i et andet fængsel. Det har snarere den modsatte effekt. De skulle hellere tilbyde mig noget i stedet. En udgang for eksempel.”

Hans Enrico Nati, ”Springtur”, 2004

”Det var selvfølgelig, fordi man savner friheden, ikke? Og så var det lige så meget morskaben i, om man kunne.”

Flemming, fange, 2017

FRA DE ANSATTES SYNSVINKEL

Sikkerheden i et fængsel handler ligeså meget om at sørge for, at fangerne ikke flygter, som at sikre, at hverken fanger eller personale lider overlast. De tre ting er tæt forbundne, for hvis et fængsel er 100% flugtsikkert, bliver fangerne påvirket mentalt, og det sætter personalet i en belastet situation, hvor risikoen for gidseltagning og trusler er forhøjet. Derfor har de ansatte på Statsfængslet i Horsens ofte haft øje for både deres egne og fangernes tarv på samme tid.

”[For at] sikre personalet samt sikre at særlige farlige og flugttuede personer forbliver i fængslet, [er det] besluttet, at der skulle laves særlige sikrede celler på nogle lukkede anstalter. Derfor kan det undre, at de første, der faktisk siger fra, er opsynspersonalet.”

Overvagtimester Holst Pedersen, 1989

”[Ingen] er stolte over, at de indsatte har nemt ved at undvige. Men hvad skal vi stille op, når man fra myndighedernes side kun har tanke for besparelse.”

Vagtmester Kundegaard, Horsens Folkeblad, 1984

STAMLAGER DER LUFTWAFFE III

Stamlager der Luftwaffe III, også kaldet Stalag Luft III, var en tysk krigsfangelejr under 2. verdenskrig. Lejren åbnede i 1942 under direkte ledelse af det tyske flyvevåbens overkommando. Fangerne var hovedsageligt tilfangetagne flyverofficerer fra de allierede. Stalag Luft III blev hasteevakuert i januar 1945, da de sovjetiske styrker nærmede sig. Hasteevakueringen betød, at de 10.494 fanger ikke var ordentlig påklædt til den 160 km lange march i sne og frost mod Berlin, og at mange fanger døde på turen.

Stalag Luft III. © IWM (HU21013)

FLUGTMULIGHEDER

Stalag Luft III blev bygget som en flugtsikker lejr med bl.a. dobbelt hegn i NATO-tråd, vagttårne med bevæbnede soldater og mikrofoner i jorden. På trods af den høje sikkerhed var fangerne enige om, at hvis man fik chancen for at flygte, var det ens pligt at gøre det. Det holdt moralen højt hos fangerne at lege kispus med de tyske soldater. Fangerne havde nedsat en flugtkomite, som koordinerede flugtforsøgene og støttede realistiske flugtplaner.

Roger Bushell, flugtkomiteens formand og bagmand ved "Den store flugt" i 1944.

"We had to do something. We did it to cause chaos behind enemy lines, and that's exactly what we did."

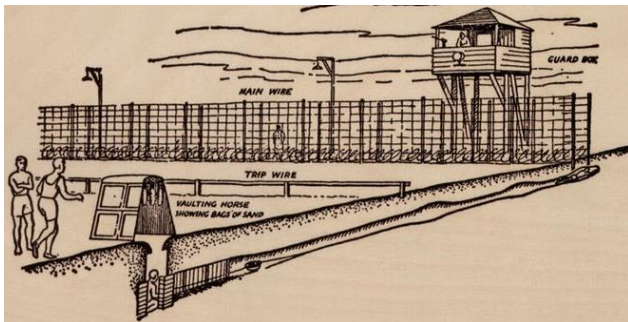
Escapee Mike Shand i
The great escapers, af Tim Carroll s. 6.

DEN TROJANSKE HEST

I 1943 lykkedes det de tre britiske fanger Williams, Codner og Philpot at flygte fra Stalag Luft III. Flugten var inspireret af andre fangers flugtforsøg fra lejren og den græske myte om *Den trojanske hest*. Williams, Codner og Philpot havde observeret, hvordan den meget sandholdige jord i Stalag Luft III besværliggjorde udgravningen af tunneler. De fandt derfor frem til, at de måtte grave en tunnel tættere på hegnene. De

TEMA: FLUGT

byggede en plint, og i ly af denne gravede de på tre måneder en over 30 meter lang tunnel, som det lykkedes dem at flygte igennem.

Tegning af *Den trojanske hest*-flugten. © POW Camps Museum.

DEN STORE FLUGT – TOM, DICK OG HARRY

600 fanger gravede på knap et år tre tunneler: Tom, Dick og Harry. De skulle bruges i et ambitiøst flugtforsøg, som man håbede ville befri 200 fanger fra Stalag Luft III. Tom blev opdaget og sprunget i luften af tyskerne. Dick blev aldrig færdiggravet, men blev i stedet brugt til at skjule falske dokumenter o.l., der skulle bruges til flugten. Men Harry, der var over 110 meter lang og lå ca. 9 meter under lejren, blev brugt til en flugt natten til d. 25. marts 1944. Det lykkedes 76 fanger at flygte, inden tyskerne opdagede en fange på vej op af tunnelen og fik stoppet resten.

Man kaldte tunnelerne for drengenavne, for at man kunne tale om dem uden at vække mistanke. Tyskerne fandt over 100 tunneler i Stalag Luft III.

EFTERSPILLET

Hitler var rasende over, at det lykkedes 76 fanger at flygte fra Stalag Luft III. De følgende uger blev 73 af de flygtede pågrebet, og på direkte ordre fra Hitler blev 50 af dem likvideret af Gestapo. Likvideringerne var et klart brud på Geneve-konventionen, så den officielle forklaring var, at de dræbende skud blev løst i forbindelse med nye flugtforsøg. I 1947 blev 18 Gestapo-medlemmer sigtet for likvideringerne, heraf blev 14 dømt til døden. En enkelt blev senere benådet med livstid, resten blev henrettet i 1948.

”I followed Williams kitbag, and suddenly it wasn’t there, and I realised that these two had actually gotten out! I had never believed in it very much, that we would really get out.”

Oliver Philpot om flugten. ©IWM

Anti-tunnel-vagt *Rubberneck* poserer for kameraet efter fundet af tunnelen Tom. © IWM (HU 21238)

Citat fra Generalfeltmarskal Milch under krydsforhør, Politiken 12. marts 1946.

TEMA: FLUGT

DEN FJERDE TUNNEL - GEORGE

Perioden efter den store flugt var præget af usikkerhed og optøjer i Tyskland. Fangerne i Stalag Luft III kunne mærke tyskernes desperation og det stigende pres udefra. Derfor besluttede en lille håndfuld fanger, der havde arbejdet på Tom, Dick og Harry, at grave en tunnel kaldet George. George skulle ikke være en flugttunnel, men skulle føre over til lejrens våbenlager. Her ville fangerne forsyne sig, hvis det blev nødvendigt at beskytte sig mod optøjer. Stalag Luft III blev evakueret, inden George blev færdig. Tunnelen blev aldrig opdaget af tyskerne.

Billede fra udgravning af tunnelen George i 2011.
© Channel4

MUSEET VED STALAG LUFT III

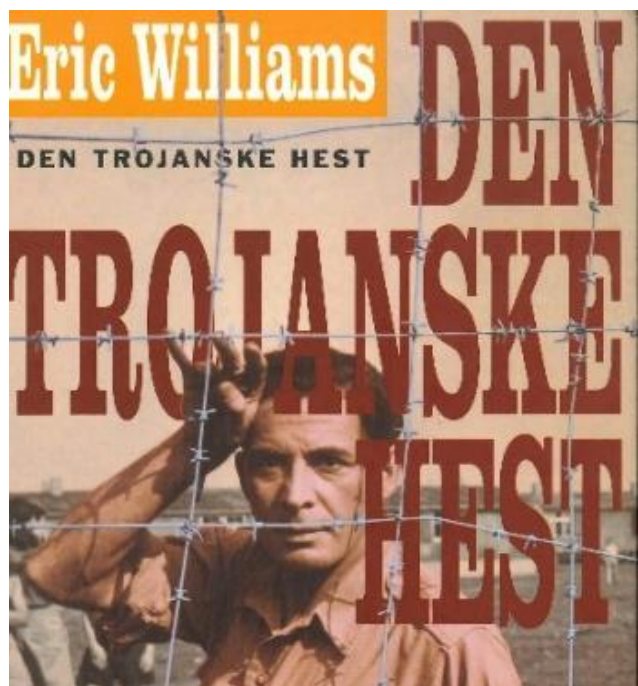
Muzeum Obozow Jenieckich/POW Camps Museum åbnede i 1971. Museet beskriver hverdagen som krigsfange og soldat i Stalag Luft III. Museet er omgivet af ruinerne af Stalag Luft III, og museumsgæsterne kan på informationsskilte læse om de forskellige bygningers funktioner. I museets udstilling kan man blandt andet se en række genstande, der blev indsamlet under arkæologiske udgravninger af tunnelen Dick i 2004. Der er også en særudstilling om kulturlivet i krigsfangelejren.

Billede fra POW Camps Museum.

KILDER

Mange forskellige typer kilder beretter om livet i Stalag Luft III. F.eks. romanerne *Den Trojanske Hest* af Eric Williams og *The Great Escape* af Paul Brickhill. Begge var fanger i Stalag Luft III og skildrer i bøgerne deres oplevelser i forbindelse med de to kendte flugte fra Stalag Luft III. Imperial War Museum i London har en stor samling genstande fra Stalag Luft III samt interviews med adskillige personer, der fortæller om deres liv og oplevelser i Stalag Luft III. Imperial War Museums samling kan ses online, og flere genstande kan opleves på POW Camps Museum i Żagań.

Forsiden af Eric Williams bog *Den trojanske Hest*.